

संस्कृत.

क्र. १३

वेद.

पञ्चमान.

(4)

ते। यत्नोन सप्तधातुभिः॥ पारसवानासः इंदवो मदायवर्हणागि
रा। सुताः अर्धतिधारया। आपानासो विवस्वतो जनंतः उ
षसो भर्गः। सः राः अण्वं वितन्वते॥ १९॥ अपह्वाशमतीनां
प्रत्नाः सण्वंतिकारवः। वृहस्पो हरसः आयवः। समीचीना
सः आसते होतारः सप्तजामयः। पदमेकस्य पिपतः। ना
मानाभिभः आददेव सः श्रित्सूर्ये सचा। कवेरयत्यमादु
हे। अभिप्रियादिवस्पदमध्वर्युमिर्गुहाहिते। सरः पश्य
ति चक्षसा॥ २०॥ उवास्मै गायतानरः पवमानायेंदवे।
अभिदेवा इयक्षते। अभितेम धनापयोथर्वाणोः अशि
श्रयुः। देवं देवाय देवयु। सनः पवस्व शंगवेशं जनायश

(2)

पं० मा०

॥६॥

मर्वते। शंशजभोषधीभ्यः। बभ्रवेनुस्वतवसेरुणा यदिवि
सृशे। सोमायगाथमर्वत। हस्त-यतेभिरदिभिः सुतं सो
मंपुनीतन। मधावाधावतामधु॥२१॥ नमसेदुपसीदत
दध्नेदभिभीणीतन। इंदुमिंदेदधातन। अमिब्रह्मविचर्व
णिः पवस्व सोमशंगवे। देवेभ्योऽनुकामकृत। इंदायसो
मपातवेमदायपरिविच्यसोमनश्चिन्मनसस्पतिः। प
वमानसुवीर्यंरयंसोमरिरीहिनः। इंदविंद्रेणनोयुजा।
॥२२॥ सोमाऽअसुप्रमिंदवः सुताऽसतस्पसादने। इं
इंदायमधमत्तमाः। अभिविप्राऽअनृषतगावोवत्संन
मातरः। इंदसोमस्यपीतये। मदच्यत्सेतिसा दूनेसिंधो ॥६॥

(2A)

रुमधिपश्चित्। सोमो गोरीः अधिश्रितः। दिवो नाभाविचक्ष
णो व्योवारमहीयते। सोमो यः सः कृतुः कविः। यः सोमः क
लशेषाः अंतः पवित्रः आहितः। तमिंदुः परियस्वजे॥ २३॥
प्रवाचमिंदुरिव्यतिसमुद्रस्याधिविष्टपि। जिन्यन्कोशं मधु
श्रुतं। नित्यस्तोत्रोवनस्पतिधरिनामंतः सवर्द्धुघः। हिन्वानो
मानुषायुगा। अभिप्रियादिवस्पदासोमो हिन्वानोः अर्ष
ति। विप्रस्यधारया कविः। आपवमानधारय रयिंस
हस्रवर्चसं। अस्मेऽद्वंद्वोस्वामुवं॥ २४॥ इति प्रथमोऽध्यायः।
हरिः ॐ सोमः पुनानोः अर्षतिसहस्रधारोः अत्यविः।
वायो रिंदस्य निष्कृतं। पवमानमवस्यवो विप्रमभिप्रगायत।

(3)

प० २

॥७॥

सुखाणंदेवकीतये। पवते वा जसा तये सोमाः सहस्रपाजसः।
गुणानादेवकीतये। उत नो वा जसा तये पवस्व हृतीरिषः। द्युम
दिदो सुवीर्यं। तेनः सहस्रिण रयिं पवता मा सुवीर्यं। सुवानादे
वासः इंदवः॥१॥ अस्यो हिया नानहेतुमिरस्य प्रं वा जसा तये।
विवारमव्यमाशवः। वाश्राः अर्षेतींदवो भिवत्सं न धेनवः। द
धन्विरेगमस्सोः। जुष्टः इन्द्राय मत्सरः पवमानकनिक्रदत्। वि
श्वाः अपहिषो जहि। अपघ्नताः अशक्वाः पवमानास्वर्दृशः।
षो नावृतस्य सीदत॥२॥ परिप्रासिष्यदत्तुविः सिंधो रूसा वि
धिश्चितः। कारं बिभ्रतु रूस्पृहं। गिरायदीसबंधवः पंचत्रा
ताः अपस्यवः। परिष्कृण्वन्ति धर्णसिं। आदस्य शुष्मिणोरसे ॥७॥

(3A)

विभवे देवाः अमत्सतः । यदी गोभिर्वसायते । निरिणो नो विधा
वति जहृ कुर्याणि तान् । अत्रा संजिघ्रते युजा । नसीभिर्यो
विवस्वतः शुभ्रो नमामते युवा । गाः कृण्वानो न निर्णिजं ॥ ३ ॥
अति श्रीतीतिरश्मता गव्याजिगात्यण्व्या । वग्नमियर्त्तियं
विदे । अमिष्टिपः सममम तमर्जयेतीरिषस्य तति । एषा ग
प्यतवाजिनः । परिदिव्या निमर्दश द्विभ्वानि सोमपार्थि
वा । वसुनिर्याह्यस्मयुः ॥ ४ ॥ एषधियायात्यण्व्या भरो
श्येमिशुमिः । गच्छभिंदस्य निष्ठुतं । एषपुत्रधियायते
हृते देवता तये । मत्रामतासः आसते । एषहितो विनी
यते तः शुभ्रावता पथा । यदीतुं जंति भर्णयः । एषभं गाणि

(५)

प० मा०

॥ ८॥

दोधुवक्षिणीतेयुथ्योऽवृषा। नृम्यादधानाओजसा। एषरु
क्मिमिश्रियतेवाजीशभेमिरंशुभिः। पतिः सिंधूनां भवन। ए
षवसूनिपिष्टनापरुषाययिवाङ् अति। अवशोदेषुगच्छति।
एतं मज्जंति मर्त्यमुपद्रोणेष्वायवः। प्रचक्राणं महीरिषः। ए
तमुत्तं दशक्षिपो मज्जंति सप्तधीतयः। स्वायुधं मर्दितं ॥ १॥
प्रते सोतारः ओण्योऽरुसं मदाय धृष्टये। सर्गो न तत्त्वेत
शः। केवा दक्षस्य रथ्यमपो वसानमंधसा। गोषामपवेषु
सश्विम। अनस्रमस्तदुष्टरं सोमं पवित्रं आसृज। पुनीही ॥ १॥
द्रायपातवे। प्रपुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रेऽर्पति। के
वा सधस्त्वमासदत्त। प्रतानमाभिरंदवः इंदुसोमा अस् ॥ ८॥

(4A)

क्षतः। महेभरायकारिणः। पुनानोरूपेऽव्ययेविश्वाऽअर्षभूमिभि
यः। अश्विनगोषुतिष्ठति। दिवोनसानुपिप्युषीधारास्तस्यवेधसः।
वृथापवित्रेऽअर्षति। त्वंसोमविपश्चितंतनापुनानऽआयुषु। अव्यो
वारंविधावसि॥६॥ प्रनिम्नेनेवसिंधवोघ्नंतोहत्राणिभर्णयः। सो
माऽअस्तग्रमाशवः। अभिसवानासऽइंदवोवृष्टयः। पृथिवीमिव।
इंद्रसोमासोऽअक्षरन्। अत्यभिर्मत्सरोमदः। सोमःपवित्रेऽअर्ष
ति। विघ्नत्रक्षांसिदेवयुः। आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिषच्य
ते। उक्थैर्यज्ञेषुवर्धते। अतित्रीसोमरोचनारोहभभ्राजसेदिवं।
इहंत्सूर्यभचोदयः। अभिविप्राऽअन्धतमूर्धन्यज्ञस्यकारवः।
दधानाश्चक्षुसिप्रियं। तमुत्वाकजिनंनरोधोभिर्विप्राऽअवस्यवः।
मृजतिदेवतातये। मधोधारामनुक्षरतीव्रःसधस्वमासदः। चारु

(७)
प० मा०

॥९॥

संतायपीतये। ॥७॥ परिस्रवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमोऽअक्षाः। मदे
पुसर्वधाः असि। तं विप्रस्त्वं कविर्मधुप्रजा तमंधसः। मदेपु० तव वि
श्वे सजोष सो देवासः पीतिमा शत। मदे० आये विष्वा निवार्या वस्
निहस्तयोर्दधे। मदे० यऽइमे रोदसीमही संमातरे वदो धृते।
मदे० परियो रोदसीऽतु मे सद्यो वाजे भिरर्चति। मदे० स शुष्मी कल
शेषा पुनानोऽअचि नृदत्त। मदे० ॥८॥ यत्सोमचित्रमुक्थ्यं दि
व्यं पार्थिवं वसुधैतनः पुनानः आभर। युवं हि स्मः स्वर्पतीऽइं द्रश्च
सोम गोपती। ईशाना पिप्यतं धियः। दृषा पुनानः आयुषुस्तनय
अधि वर्हिषि। हरिः स न्योनिमा स दत्त। अवाव शंतधीतयो वृ
षभस्याधिरेतसि। स नोर्वत्स स्यमातरः। कवि दृषण्यं तीभ्यः
पुनानो गर्भमारधत्त। याः शुक्रं दुहते पयः। उपशिक्षा पतस्सुषो ॥९॥

(5A)

ननुत्तममनुप्रवतः आशतः । उतेदमुत्तमाय्यः । त्वंसोमपुणि
थः । आवसुगव्यानिधारयः । ततंतंतुमचिक्कदः । १२५ । सो
माः असुयमाशवोमधोर्मदस्यधारया । अभिविक्वानिका
व्या । अनुप्रत्नासः आयवः पदेनवीयोः अक्रमुः । रुचेजनंत
सूर्यः । आपवमाननोभरायोः अदधुषोगयं । रुधिप्रजावती
रिषः । अभिसोमासः आयवः पूर्वतेमद्यंभदः । अभिकोशं
मधश्च्युतः । सोमोः अर्षतिधर्षसिर्दधानः इंद्रियंरसं । सुवी
रोः अभिशस्तिपाः । इंद्रायसोमपवसेदेवेश्यः सधमाद्यः ।
इंदोवाऊंसिषाससि । अस्यपीतामदानामिंदोवृत्राण्यप्रति ।
जघानजघनञ्चनु । १२६ ॥ प्रसोमासोऽअधन्विषुः पवमाना

(6)

१० मा०

॥ ११ ॥

सः इंदवः ॥ श्रीणा नाः अस्मं जत । अभिगावोऽधन्विषु
रापो न प्रवतायतीः ॥ पुनानाः इंदमाशत । प्रपवमानधन्वसि
सोमं द्रायपातेव । नृभिर्ब्रूतो विनीयसे । त्वं सोम नृमादनः प
वस्व चर्षणी सहे । स स्त्रियोऽनुमाद्यः ॥ इंदो यददिभिः सु
तः पवित्रं परिधावसि । अरुमिंदस्य धाम्ने । पवस्व वृत्रहं त
मोक्षेभिरनुमाद्यः । शुचिः पावकोऽद्भुतः । शुचिः पावक
उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीरघेशं सुहा ॥ १४ ॥ प
वस्व दक्षसाधनो देवेषुः पीतये हरे । मरुतो वायवे भदः ।
पवमानधिमादितोऽभियोभिकनिकंदतू । धर्मणा वायु
माविश । संदेवैः शोभते वृषा कविर्यो नावधिप्रियः । वृत्रहा

॥ ११ ॥

(6A)

देवकीतमः॥ विश्वारूपाण्याविशन्नुनानोयातिहर्यतः॥ यत्रा
मृतासः॥ आसते॥ अरुषोजनयनिरः सोमः पवते आयुर्वैषे॥
इंद्रगच्छन्कविक्रतुः॥ आपवस्वमदितमपवित्रेधारयाकवे॥
अर्कस्ययोनिमासदं॥ १५॥ तममृक्षंतवाजिनमुपस्थेः॥ अ
दितेरधि॥ विप्रासोऽअपव्याधिया॥ तं गावोऽअभ्यर्चयन्तस
हस्रधारमक्षितं॥ इंदुधन्तारमादिवः॥ तं वेधां मेधया ह्यम
वमानमधिधवि॥ धर्णसिंभरिधायसं॥ तमहन्भुरिजो
र्धिया संवसानं विवस्वतः॥ पतिं वाचोऽअदाप्यं॥ तं सानाव
धिजामयो हरिहिन्यसदमिः॥ हर्यतं भरिचक्षसं॥ तं लहिन्
तिवेधसः पवमानगिरावधं॥ इंदुविद्रायमत्सरं॥ १६॥ एष

(७)

प०

॥१२॥

कविरभिष्टुतः पवित्रैः अधितोशते । पुनानोघ्नं न पस्त्रिधः । एष
इंद्रयक्त्रये स्वर्जितरिषिच्यते । पवित्रे दक्षसाधनः । एष न
भिर्विनीयते दिवो मूर्धा वृषस्ततः । सोमो वनेषु विश्ववित् । ए
ष गव्युरचिक्त्रे दसवमानो हिरण्ययुः । इंद्रुः सत्राजिदस्ततः ।
एष सूर्येण हासते पवमानोऽधिद्यवि । पवित्रे मत्सरो म
दः । एष शुष्यसिष्यददंत रिप्ते वृषा हरिः । पुनानः इंद्रुरिंद्र
मा ॥ १७ ॥ एष वाजीहितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अ
व्योवारं विधावति । एष पवित्रैः अक्षरत्सोमो देवेभ्यः स्ततः ।
विश्वाधामान्या विशन् । एष देवः शुभायते धियो नावमर्त्यः ।
वृत्रहा देववीतमः । एष वृषाक निक्त्रे ददशभिर्जामिभिर्यतः ।

॥१२॥

(7A)

अभिदोषानिधावति। एषसूर्यमरोचयसवमानोविचर्वणिः।
विश्वाधामानिविश्ववित्। एषशुष्यदाभ्यःसोमःपुनानोऽथ
र्वित्। देवावीरघर्शसह॥१८॥ प्रास्यधाराःअक्षरन्वहःस
तःस्योजसादेवाःअनुप्रपतः। सक्षिप्तजंतिवेधसो गृणं
तेःकारवोगिश। ज्योतिर्ज्ञानमुक्थ्यं। सपहासोमतानितेषु
नानाप्रपतवसो। वर्धासमुद्रमुक्थ्यं। विश्वावस्तुनिसंज
यन्प्रवस्वसोमधारया। इन्द्रदेवासिसध्यक्। रक्षासुनोऽअ
रुषःसनात्समस्यकस्यचित्। निदोयत्रमुमुक्षुहै। एंदोषा
र्थिवंरयिंदिव्यंपवस्वधारया। द्योमंतंशुभमाभर॥१९॥ प्र
धराःअस्यशुभिणोवृथापवित्रेःअक्षरन्। पुनानोवाचमि

(8)

प० मा०

॥१३॥

ष्यति। इंदुर्हियानः सोऽहमिह ज्यमानः कनिक्रदत्। इयतिव
गुमिंदियं। आनः शुभभृषा ह्यवीरवंतं पुरुस्यहं। पवस्व सो
मधारया। असोमोऽतिधारया पवमानोऽसिष्यदत्। अ
भिद्रोणा न्यासदं। अस्तु त्वामधुमत्तमं हिरिद्विन्वसदिमिः। इ
द्विंद्राय पीतये। स्तुनोतामधुमत्तमं सोममिंद्राय। वज्रिणे।
चारुं शर्हयमत्सरं। ॥२०॥ असोमास स्वाध्यः पवमानासो
ऽअक्रमुः। रयिं ह्येष्वंति चेतनं। दिवस्य धिव्याः अधिभवं
दोक्षन्नुवर्धनः। भवावाजानां पतिः। तुभ्यं वाताः अभिप्रि
यस्तुभ्यमर्पति सिंधवः। सोमवर्द्धंति ते महः। आप्यायस्व स
मेव ते विश्वतः सोमवृक्षां। भवावाजस्य संगये। तुभ्यं गा

॥१३॥

(814)

बौधुतं पयोवज्रो दुहुकेऽद्वितं । वर्षिष्ठेऽधिसान विः स्वा
युधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयं । इंदो स खित्व मुश्मसि ॥ २१ ॥
प्रसोमा सोमं द्युतः श्रवसे नो मघोनः । सुता विदुष्येऽं
कमुः । आदीनितस्य योषणो हरिं हि न्येद्विभिः । इंदुमिंद्रा
यपीतये । आदीहं सो यथा गणं किं वस्या वी वश न्मति । अ
त्योन गोभिरज्यते । उभे सोमावचा कशान्द्र गो न त-कोऽं
र्षसि । सीद भूतस्य योनिमा । अभिगावोऽं नृषत योषा
जारमिव प्रियं । अगं भाजिं यथा हितं । अस्मेधे हि धमद्यशो
मघव न्यश्रम ह्यं च । सनिं मे धामुत श्रवः ॥ २२ ॥ प्रसोमा
सो विपश्चितो पाभयं ह्यर्भयः । वना निमहिषा इव । अभि

(५)

५० मा. दोष्णानिबन्धवः शुक्राः सतस्यधारया। वाजं गोमंतमक्षर
नृ। सताः इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुज्यः। सोमोऽर्षति विरु
॥ १४ ॥ वे। तिस्रो वाचः उदीरते गावो मिमंति धेनवः। हरिरेति कनि के
दत्। अभिब्रंक्षीरन्ध्रपतय की सतस्य मातरः। मर्मज्यंते दिवः
शिशुः। शयः समुद्रांश्चतुरोऽस्मभ्यं सोमविश्वतः। आपवस्व
सहस्रिणः॥ २३ ॥ प्रसुवानो धारयातने दुर्हिन्वा नोऽर्षति।
रुजं दृष्ट्वा व्योजसा। सतः इन्द्राय वायवे वरुणाय वरुणाय
मरुज्यः। सोमोऽर्षति विरुवे। वृषाणं वृषभिर्यतं सन्वं
तिसोममद्रिभिः। कुहंति शक्मनापयः। भुवत्रितस्य मज्यो
भुवदिन्द्राय मत्सरः। संरूपैरज्यते हरिः। अभीमत्तस्य विष्ट ॥ १४ ॥

(9A)

पंदुहतेष्टिमातरः। चारुप्रियतमं हविः। समेनमदुक्ताः। इमा
गिरोऽर्चति ससुतः। धेनुर्वाओऽवीवशतु॥ २४॥ आनः
पवस्वधारया पवमानरयिंष्टुं। यया ज्योतिर्विदासिनः। इंदो
समुद्रमीं स्वयं पवस्व विश्वमेजय। शयो धर्तानः। ओजसा।
त्वया वीरेण वीरवोभिष्याम एतन्यतः। क्षराणोऽश्रमिवार्यो
प्रवाजमिंदुरिष्यति सिषासन्वाजसाः। शषिः। व्रताविदानः
आयुधा। तं गीर्भिवीचमीं स्वयं पुनानं वासयामसि। सोमं
जनस्य गोपतिं। विश्वो यस्य व्रते जनो दाधार धर्मणस्पतेः।
पुनानस्य प्रभुवसोः॥ २५॥ असर्जिरथ्यो बथापवित्रे च
म्वोः सुतः। कार्पन्वाजीन्यक्रमीत। स वद्विः सोमजा गृविः

(10)

प०

॥१५॥

पवस्वदेववीरति। अभिकोशं मधुऋतं। स नोज्योतीषिष्वर्य
पवमानविरोचय। ऋत्वेदक्षार्यनोहिनु। शुभमानः संतापु
मिर्मज्यमानो गमस्योः। पवते वारेऽअव्यये। सविन्वादाशु
षेवसुसोमो दिव्यानि पार्थिवा। पवमां तरिष्या॥ आदिवस्य ता
समन्वयुर्गव्ययुः सोमरोहसि। वीरयुः शवसस्पते॥ २५॥
सक्तः पीतयेवृषा सोमः पवित्रेऽर्षति। विघ्नत्रक्षांसि
देवयुः। स पवित्रे विचरन्नाहुरि रर्षति धर्षसिः। अभियो
जिंक निऋदत्। सवाजीरोचनादिवः पवमानो विधावति।
रक्षोहावारमव्ययं। सत्रितस्याधिसानविपवमानोऽअ
रोचयत्। जामिमिः सूर्यसह। स हृत्रहावृषा सक्तो वरिवो ॥ १५॥

विददाभ्यः। सोमो वाजमिवासरत्। सदेवः कविनेषितोऽभिद्रोणा
 निधावति। इंदुरिंद्रायमंहना ॥ २० ॥ एषऽस्य वृषारथो व्योमारेमि
 र्षति। गच्छन्वाजं सहस्रिणं। एतं त्रितस्य योषष्ठो हरिर्हि न्वंसीदमिः।
 इंदुमिंद्रायपीतये। एतं संहारितो दशमर्मज्यंतेः अपस्फवः। याभिर्म
 दायशुंभते। एषस्य मानुषीषाश्वेनो न विक्षसीदति। गच्छं जारो न
 योषितं। एषस्य मद्योरसो वचसेदिवः शिशुः। यः इंदुर्वीरमाविशत्।
 एषस्य पीतये सुतो हरि र्षति धर्षसिः। क्रंदयौ निमृमिप्रियं॥
 ॥ २१ ॥ आशुरर्षहन्मते परप्रियेण धाम्ना। यत्र देशः इति ब्रवन्
 परिहृण्वं न निष्कृतं जनाय यातयन्निषः। वृष्टिं दिवः परिस्रवत्सु
 तः एति पवित्रः। आ विषिंदधानः ओजसा। विचक्षाणो विरोचयन्।

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com